İleri Evre Kanser Hastalarının Narkotik Ağrı Kesicilerin Kullanım, Muhafaza ve İmhası Konusunda Tutumlarının Değerlendirilmesi

The Attitudes of Cancer Patients towards the Usage, Storage and Disposal of Narcotic Analgesics

Ali ALKAN

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Tıp Fakültesi, İç Hastalıkları Anabilim Dalı, Tıbbi Onkoloji Bilim Dalı, Muğla, Türkiye

Yazışma Adresi
Correspondence Address

Ali ALKAN
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Tıp Fakültesi, İç Hastalıkları Anabilim Dalı, Tıbbi Onkoloji Bilim Dalı, Muğla, Türkiye

E-posta: alkanali@yahoo.com

Geliş tarihi \ Received : 23.07.2019
Kabul tarihi \ Accepted : 10.09.2019
Elektronik yayın tarihi : 24.02.2020
Online published

Bu makaleye yapılacak atıf:
Cite this article as:
Alkan A. İleri evre kanser hastalarının narkotik ağrı kesicilerin kullanım, muhafaza ve imhası konusunda tutumlarının değerlendirilmesi. Akd Tıp D 2020;2:175-8.

Ali ALKAN
ORCID ID: 0000-0002-8253-5046

ÖZ

Amaç: Narkotik ağrı kesiciler (NAK) onkoloji pratiğinde giderek artan sıklıkta kullanılmaktadır. Bununla beraber kullanım, muhafaza ve imha konusunda hasta bilgilendirme ve standart yöntemlere olan ihtiyaç artmaktadır. Çalışmada, kanser hastalarının NAK hakkında bilgiye ulaşma, kullanma, muhafaza ve imha etme konusundaki tutumları değerlendirilmiştir.

Gereç ve Yöntemler: İleri evre kanser tanısı ile kemoterapi alan, en az 1 NAK kullanan hastalar anket formu ile değerlendirilmiştir.

Bulgular: Temmuz- Aralık 2018 tarihleri arasında 76 ileri evre kanser hastası değerlendirildi. Hastaların %59.2'si doktor veya eczacılarının analjezik kullanımı ile ilgili kendilerini az bilgilendirdiğini düşünürken, %22.3'ü yan etki konusunda az bilgilendirildiklerini düşünmektedir. Katılımcıların %77'si analjezik yan etki konusunda bilgilerinin az olduğunu belirtti. Hastaların ancak %7.9'u NAK nasıl imha edeceğini bilmekte ve 5 hasta (%6.6) imha konusunda eğitim verildiğini bildirmiştir. Hastaların %26.3'ü NAK'leri herkesin görebileceği bir yerde saklamaktadır. Hastaların %94.7'si ilaçların kötüye kullanılabileceğini bilmektedir.

Sonuç: Çalışmada hastaların NAK konusunda bilgilendirilme oranlarının düşük olduğu ve özellikle yan etki, muhafaza ve imha konusunda bilgilerinin yetersiz olduğu bulundu. Bu bilgi doğrultusunda bilgilendirme ve muhafaza/imha hakkında standardize yöntemler geliştirilmelidir.

Anahtar Sözcükler: Narkotik ağrı kesici, Opioid, İlaç muhafaza, İlaç imha

ABSTRACT

Objective: Narcotic Opioids (NOPs) have been increasingly used in oncology practice. We need guidelines and standard methods to improve the patients' knowledge about the use, storage and disposal of NOPs. The aim of this study was to investigate the attitudes of cancer patients towards the use, storage and disposal of NOPs.

Material and Methods: Advanced cancer patients who were under palliative therapy and using at least one NOP were included and evaluated with structured questionnaire.

Results: Between July and December 2018, a total of 76 cancer patients were evaluated. The subjects thought that they did not get adequate information about the use (59.2%) and side effects (22.3%) of the NOP. 77% of them had low levels of information about side effects. Only 7.9% knew how to dispose of the NOP and 6.6% had received training on disposal. 26.3% stored the NOP where everyone could see it. However, 94.7% knew that NOPs could be abused.

Conclusion: We showed that cancer patients are not adequately informed and need more education about side effects, storage and disposal of NOPs. We should practice strategies to provide better education and standard methods for storage and disposal.

Key Words: Narcotic analgesic, Opioid, Drug storage, Drug disposal

DOI: 10.17954/amj.2020.2226

GİRİŞ

Kanser ağrısı yaşam kalitesini bozan önemli bir semptomdur. Ağrı yönetiminde basamaklı tedavisinin önemli bir kısmını Opioid (narkotik) ağrı kesiciler (NAK) oluşturur. Kanser hastalarının %80'i tedavi sürecinin herhangi bir yerinde ağrı nedeniyle opioid ağrı kesicilere ihtiyaç duymaktadır (1, 2). Ülkemizde morfin, tramadol, fentanil ve oksikodon farklı formlarda piyasada bulunmaktadır ve onkoloji pratiğinin olmazsa olmazıdırlar.

Ülkemizde NAK'ler, bağımlılık kaygısı nedeniyle Amerika veya Avrupa ülkelerinde olduğu kadar olmasa da giderek artan sıklıkta kullanılmaktadır (3). Bu da günlük pratiğimize giderek artan sıklıkta giren bu ilaçların suistimali ve sebep olabileceği kaza ile olan zehirlenme vakaları konusunda bilinçlenmemizi gerektirmektedir. Yapılan çalışmalarda, kanser hastalarının NAK'leri uygun muhafaza etme konusunda yeterince eğitilmediği gösterilmiştir. Uygun şartlarda saklanmayan NAK'lar suistimal ihtimalini artırmakta ve zehirlenmelere zemin hazırlamaktadır (4). Narkotik analjezik suistimali önemli bir sorundur. Reçete edilen opioidleri suistimal eden kişilerin %75'ten fazlası ilaçlarını arkadaşları veya akrabalarından almaktadır. Hastaların %46'sı evlerinde kullanılmayan NAK bulundurmakta ve ancak %9'u NAK'leri kilitli dolapta muhafaza etmektedir (5). Ayrıca yapılan bir çalışmada, hastaların %9'unun ilaçlarını başkaları ile paylaştığı ve %39'unun da bu ilaçları başkasının kullanmasının ölümcül olduğundan haberi olmadığı görülmüştür (6). Bu nedenle NAK kullanan hastaların bu ilaçların kullanımı ve muhafaza edilmesi konusundaki bilgilerinin yeterliliği önem kazanmaktadır (7).

Türkiye'de NAK kullanımı, muhafaza ve imha konusunda yol gösterici bir kılavuz bulunmamaktadır. Ayrıca, NAK kullanımı öncesinde bilgilendirme konusunda standart bir yaklaşım bulunmamaktadır. Bu konuda ülkemizde yol gösterici olabilecek literatür kısıtlıdır. Bu nedenle çalışmada kanser hastalarının NAK hakkında bilgiye ulaşma, kullanma, muhafaza ve imha etme konusundaki tutumlarının değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

GEREÇ ve YÖNTEMLER

Çalışma, anket çalışması olarak dizayn edilmiştir. Çukurova Üniversitesi girişimsel olmayan klinik araştırmalar etik kurulundan 06.07.2019 tarih, toplantı no: 79 ve karar no: 39 olarak etik komitesinden onay alındı ve çalışma 1964 Helsinki deklarasyonunda tanımlanan etik standartlara uygun yürütüldü. Çalışma, Osmaniye Devlet Hastanesi, Tıbbi Onkoloji bölümünde yürütüldü. Bölümde takipli ileri evre kanser tanısı ile kemoterapi alan hastalar çalışmaya davet edildi. Histopatolojik tanısı mevcut, ileri evre kanser tanısı olan, en az 1 NAK kullanan (tramadol, fentanil, oksikodon veya morfin) ve 18 yaş ve üzeri hastalar dahil edildi. Anket formunu doldurmaya engel nörokognitif fonksiyon bozukluğu olan hastalar dahil edilmedi.

Çalışmaya katılım için onam alınan hastaların değerlendirmesi, oluşturulan anket formu ile yapılmıştır. Anket formatında hastalık özellikleri, hasta demografik özellikleri, komorbid hastalıkları, kullandığı NAK'ler, kullandığı ilaç sayısı ve NAK uygun kullanım, muhafaza ve imha konusundan tutumlarını değerlendiren sorular yer almaktadır.

Verilerin analizi SPSS paket programında yapıldı. Çalışmanın istatistiksel analizi tanımlayıcı istatistik şeklinde yapıldı. Bu amaçla; dağılımı normal olan değişkenler için ortalama ± standart sapma, dağılımı normal olmayan değişkenler için median (min-maks), nominal değişkenler ise olgu sayısı ve (%) olarak değerlendirildi.

BULGULAR

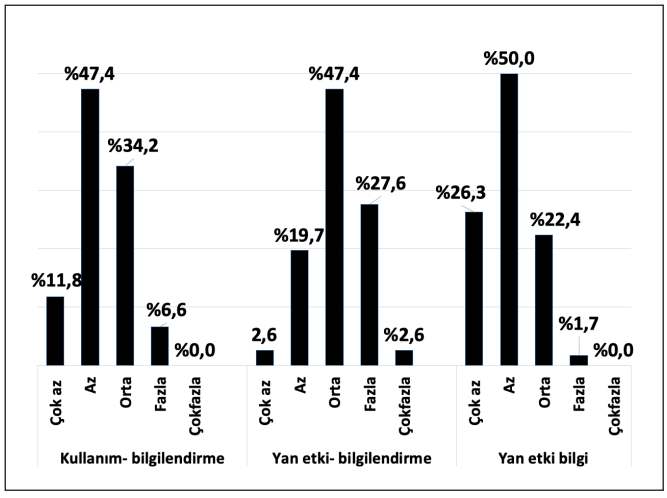
Çalışmada Temmuz-Aralık 2018 tarihleri arasında 76 ileri evre kanser tanısı olan hasta değerlendirildi. Medyan yaş 53,5'ti (22-83) ve 9 hasta (%11,8) 65 yaştan büyüktü. Çalışma grubunun özellikleri Tablo I'de özetlenmiştir. En sık malignite meme kanseri (%60,5) olarak kaydedilirken, hastaların %48,7'sinde en az bir komorbid hastalık vardı. Ayrıca 37 (%19,7) hastada polifarmasi varken, en sık kullanılan opioid tramadol'du (%69,7).

Tablo I: Hasta özellikleri.

Özellikler	n, %
Yaş, medyan(aralık)	53,5 (22-83)
>65 yaş	9 (11,8)
Kadın	56 (73,7)
Medeni durum	
Evli	55 (72,4)
Bekar/Dul	21 (27,6)
Çocuk var	69 (90,8)
Eğitim durumu	
Okur yazar değil	3 (3,9)
Okuryazar	6 (7,9)
İlkokul	33 (43,4)
Ortaokul	7 (9,2)
Lise	15 (19,7)
Üniversite	15 (15,8)
Tanı	
Meme kanseri	46 (60,5)
Gastrointestinal kanserler	15 (19,7)
Genitoüriner kanserler	3 (3,9)
Jinekolojik kanserler	3 (3,9)
Akciğer kanseri	2 (2,6)
Diğer	7 (9,2)
Komorbid hastalık var	37 (48,7)
Polifarmasi (≥5 ilaç)	15 (19,7)
Opioidler	
Tramadol	53 (69,7)
Oksikodon	18 (23,6)
Morfin	12 (15,7)
Fentanil	11 (14,4)

Hastaların tamamı opioidanaljeziklerini onkologlarından reçete ettirirken, 8 hasta (%10,5) aile hekimlerinden, 6 hasta da (%7,8) acil hekimlerinden de reçete ettirmektedir. 9 hasta (%11,8) analjeziklerini kullanırken yardıma ihtiyaç duyduklarını belirtti. Ağrı kesiciler konusunda bilgiyi; 74'ü (%97,3) doktorlardan, 26'sı (%34,5) hemşirelerden, 31'i (%40,7) eczacılardan, 12'si (%15,7) internetten, 2'si (%0,2) televizyondan ve 6'sı (%0,7) ise ilaç kullanan başka birisinden almaktadır. Hastaların %59,2'si doktor veya eczacılarının analjezik kullanımı ile ilgili kendilerini az bilgilendirdiğini düşünürken, %22,3'ü yan etki konusunda az bilgilendirildiklerini düşünmektedir. Katılımcıların %77'sı analjezik yan etki konusunda bilgilerinin az olduğunu belirtti (Şekil 1).

Opioid muhafaza bilgilerinin değerlendirmesinde; hastaların %65,8'i opioid analjeziklerini gizli ama kilitli bir olmayan bir yerde saklarken, 20'si (%26,3) herkesin görebileceği bir yerde saklamaktadır. İlaç imha bilgilerinin değerlendirilmesinde; 53 hastanın (%69,7) evde kullanmadığı NAK

Şekil 1: Hastaların NAK kullanım ve yan etki konusunda bilgilendirilme seviyeleri ve yan etkiler konusundan bilgi sevilerinin değerlendirilmesi.

olduğu ve imha yöntemi olarak %73,7'sinin ilaçlarını doktor veya eczaneye teslim ettikleri kaydedildi. Hastaların 26,3'ü ise ilaçlarını çöpe attığını bildirdi. Hastaların NAK kullanım ve imha ile ilgi pratikleri Tablo II'de özetlenmiştir. Hastaların ancak %7,9'u NAK nasıl imha edeceğini bilmekte ve 5 hasta (%6,6) imha konusunda eğitim verildiğini bildirmiştir. Hastaların %75'inin akrabaları ve arkadaşları NAK istediği, %85,5'inin ilaçlarını başkasıyla paylaşmadığı ve çoğu hastanın (%94,7) ilaçların kötüye kullanılabileceğini bildiği bulundu.

TARTIŞMA

Kanser hastalarının NAK hakkında bilgiye ulaşma, kullanma, muhafaza ve imha etme konusundaki tutumlarının değerlendirildiği çalışmamızda; hastaların NAK konusunda bilgilendirilme oranlarının düşük olduğu ve özellikle yan etki, muhafaza ve imha konusunda bilgilerinin yetersiz olduğu bulundu.

İleri evre kanser hastalarının %80'inde ağrı olabilir ve NAK'lar onkoloji pratiğinin önemli bir parçasıdır (8). Giderek artan kanser hastası ve artmakta olan NAK kullanımı bu konudaki doktor bilgi birikimin artması gerektiğini ve dolayısıyla hasta eğitiminin artırılmasını işaret etmektedir. Ülkemizde Baldemir ve ark. yaptığı çalışmada; doktorların %67,9'unun opioid reçete ederken tedirgin olduğu ve doktorların büyük bir kısmının opioid reçete etmekten kaçındığı bildirilmiştir. Ancak %48,8'inin opioid tedavisi konusunda kendini yeterli gördüğü kaydedilmiştir (9). Çalışma popülasyonun %97,3'nü bilgiye doktorlardan ulaşmakta ancak %59,2'si bilgilendirmenin az olduğunu düşünmektedir.

NAK'lerin kullanımında suistimale neden olabilecek önemli sorunlardan birisi ilaçların kaybedilmesi veya başkaları ile paylaşılmasıdır (10). Reddy ve ark. yaptığı çalışmada kanser hastalarının %25'nin NAK'lerini kaybettiği ya da diğerleri ile paylaştığı gösterilmiştir (5). Lewis ve

Tablo II: Hastaların NAK kullanım, muhafaza ve imha konusunda tutumları.

	n	%
1. Genellikle kullanmadığım ağrı kesicilerimi atarım	21	27,6
2. Ağrı kesicilerimi ne kadar kaldı diye sayarım	14	18,4
3. Genellikle ağrı kesicilerim vaktinden erken biter	6	7,9
4. Ağrı kesicileri nasıl imha edeceğimi biliyorum	7	7,9
5. Doktorum veya eczacım bana ilaçların nasıl imha edileceğini anlattı	5	6,6
6. Akrabalarım veya arkadaşlarım ağrı kesicilerimden isterler	57	75,0
7. Ağrı kesicilerimi başkaları ile paylaşırım	11	14,5
8. Ağrı kesicilerimin kötüye kullanılabileceğini biliyorum	72	94,7
9. Ağrı kesicilerimi başkası kullanırsa sersemlik, nefes almada güçlük ve ölüm gibi yan etkilere neden olabileceğini biliyorum	10	13,2
10. Doktorum ihtiyacımdan daha fazla ağrı kesici reçete ediyor	50	65,8

ark. evde kullanılmayan NAK'lerin olmasının ilaç paylaşımını %34'e kadar artırabileceğini göstermişlerdir (11). Çalışmamızda hastaların %69,7'sinde evde kullanılmayan NAK olsa da, ilaç paylaşma oranı %14,5 şeklinde, daha az bulunmuştur. Ayrıca ilaçların kötüye kullanılabileceğini grubun çoğunluğu tarafından bilinmektedir (%94,7). Diğer önemli suistimali önleyebilecek strateji ise uygun muhafaza ve imha yöntemleridir. NAK'lerin uygun şekilde muhafaza edilmesi gerek çocukların ulaşmasının engellenmesi gerekse suistimalin önüne geçilmesi açısından önemlidir. Literatürde NAK kullanan kanser hastalarının %19-36'sı ilaçlarını herkesin görebileceği bir yerde saklamaktadır (1, 5). Çalışmamızda bu oran %26,3 olarak bulunmuştur. NAK'lerin imhası konusunda ulusal bir kılavuz bulunmamaktadır. Uluslararası kılavuzlara bakıldığında ise farklı öneriler bulunmaktadır. Food and Drug Administration (FDA) NAK'lerin güvenle tuvalete atılabileceğini söylerken (12), Environmental Protection Agency (EPA) ilaçların sağlık kurumlarında imha edilmesi veya kahve telvesi, kedi kumu gibi maddelerle karıştırılarak atılmasının daha uygun olduğunu önermektedir (13). Literatürde imha konusunda hastaların önemli bir kısmı tuvalete atmayı tercih etmektedir (%23-53) (1, 14). Çalışmamızda hastaların ancak %7,9'u NAK nasıl imha edeceğini bilmekte ve 5 hasta (%6,6) imha konusunda eğitim verildiğini bildirmiştir. %73,7'si kullanmadığı ilaçların imhası için doktor veya eczaneye teslim ettiğini, %26,3 ise çöpe attığını bildirdi.

Çalışmanın bir takım kaçınılmaz kısıtlılıkları bulunmaktadır. Öncelikle NAK'lerin ilaç grubu olarak yasal düzenlemeler dahilinde ulaşılıyor olması anket çalışma olması olan dizaynın subjektif yanıtlarını etkilemiş olabilir. Çalışma tek merkezde yapılmıştır. Her ne kadar farklı merkezlerden takipli olup, merkezde tedavi alan hastalar da dahil edilse daha fazla sayı ve merkez dahil edilmesi daha net veriler sağlayabilir.

SONUÇ

Çalışmada hastaların NAK konusunda bilgilendirilme oranlarının düşük olduğu ve özellikle yan etki, muhafaza ve imha konusunda bilgilerinin yetersiz olduğu bulundu. Bu bilgi doğrultusunda bilgilendirme ve muhafaza/imha hakkında standardize yöntemler geliştirilmelidir.

Teşekkür: Çalışmanın veri toplama aşamasında yardımlarından ötürü; Hemşire Ayşe Arıkanoğlu Soğancı, Hemşire Hatice Burgaç ve Hemşire Durdu Yaman'a teşekkür ederim.

KAYNAKLAR

1. Silvestre J, Reddy A, de la Cruz M, Wu J, Liu D, Bruera E. Frequency of unsafe storage, use, and disposal practices of opioids among cancer patients presenting to the emergency department. Palliat Support Care 2017; 15(6):638-43.
2. Kata V, Novitch MB, Jones MR, Anyama BO, Helander EM, Kaye AD. Opioid addiction, diversion, and abuse in chronic and cancer pain. Curr Opin Support Palliat Care 2018; 12(2):124-30.
3. FS K. Opioidler, ağrı, opioidlerin suistimali ve yanlış kullanımı. Osmangazi Journal of Medicine 2017; 39(3):125-9.
4. Walsh SL, Babalonis S. The abuse potential of prescription opioids in humans-closing in on the first century of research. Curr Top Behav Neurosci 2017; 34:33-58.
5. Reddy A, de la Cruz M, Rodriguez EM, Thames J, Wu J, Chisholm G. Patterns of storage, use, and disposal of opioids among cancer outpatients. Oncologist 2014; 19(7):780-5.
6. Reddy A, Yennurajalingam S, Pulivarthi K, Palla SL, Wang X, Kwon JH. Frequency, outcome, and predictors of success within 6 weeks of an opioid rotation among outpatients with cancer receiving strong opioids. Oncologist 2013; 18(2):212-20.
7. De la Cruz M, Reddy A, Balankari V, Epner M, Frisbee-Hume S, Wu J, et al. The Impact of an educational program on patient practices for safe use, storage, and disposal of opioids at a comprehensive cancer center. Oncologist 2017; 22(1):115-21.
8. Bruera E, Kim HN. Cancer pain. JAMA 2003; 290(18):2476-9.
9. Baldemir R, Akçaboy EY, Noyan Ö, Akçaboy ZN, Baydar M, Çelik Ş. An assessment of physicians attitudes toward opioid usage and opiophobia: Results of a survey from a training and research hospital. Agri 2019; 31(1):23-31.
10. Choo EK, Douriez C, Green T. Gender and prescription opioid misuse in the emergency department. Acad Emerg Med 2014; 21(12):1493-8.
11. Lewis ET, Cucciare MA, Trafton JA. What do patients do with unused opioid medications? Clin J Pain 2014; 30(8):654-62.
12. U.S. Food and Drug Administration. Disposal of unused medicines: What you should know (2014). Available from http://www.fda.gov/DrugsSafeDisposalofMedicines/ucm 186187.
13. U.S. Department of Environmental Protection. How to dispose of medicines properly (2014). Available at https://www.uwosh.edu/ehs/environmental/waste-disposalfiles/03-1-epa-disposal-guidelines.pdf.
14. Tong AY, Peake BM, Braund R. Disposal practices for unused medications in New Zealand community pharmacies. J Prim Health Care 2011; 3(3):197-203.